

RECEENZE

JANA HORVÁTHOVÁ – ALICA SIGMUND HERÁKOVÁ (EDS.), AMENDAR. POHLED DO SVĚTA ROMSKÝCH OSOBNOSTÍ, MUZEUM ROMSKÉ KULTURY, BRNO 2018, 233 S., ISBN 978-80-86656-36-6.

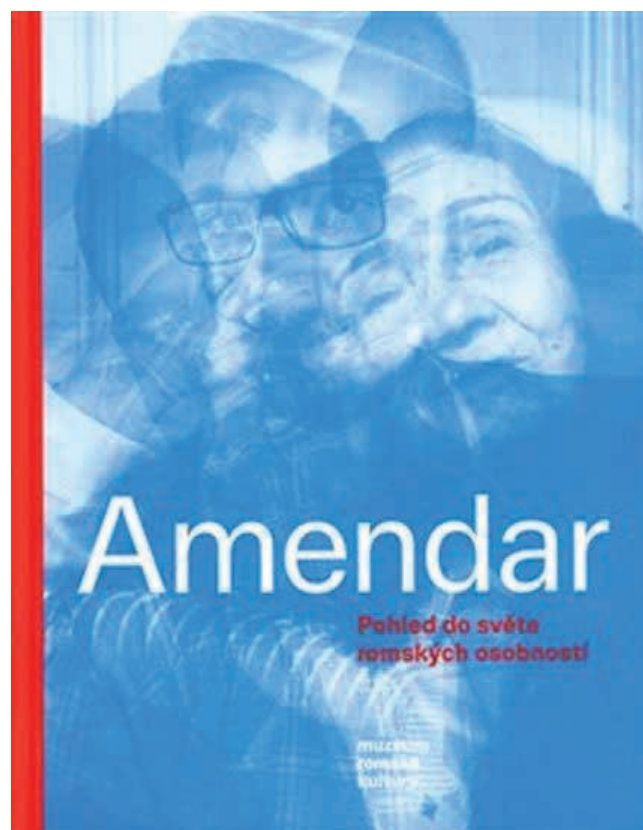
Alexander Mušinka

Hned na úvod své krátké recenze na knihu *Amendar* musím zkonstatovat, že se jedná o unikátní ediční počín, který v československé romistice nemá obdoby a patří k tomu nejlepšímu, co v této oblasti vyšlo. Jsem rád, že tento názor nesdílím jenom já, ale že tuto publikaci ocenili i odborníci, když získala v roce 2019 národní cenu Gloria musaealis (Sláva muzejní) za rok 2018 v kategorii Muzejní publikace roku, kterou každoročně uděluje Ministerstvo kultury, Asociace muzeí a galerií České republiky, z. s., a Český výbor ICOM, z. s.

Amendar v romském jazyce znamená „od nás“ nebo „z nás“ a představuje přehled 254 romských osobností ve formě samostatných semiencyklopedických medailónků. Publikace obsahuje kromě úvodního slova editorky Jany Horváthové – ředitelky Muzea romské kultury v Brně, dva rozsáhlé rozhovory s Monikou Mihaličkovou a Davidem Tišlerem, dále pak doslov socioložky Jiřiny Šiklové a seznam použité a doporučené literatury.

I když by se mohlo zdát, že podobných publikací již přece jenom máme několik (např. *Špalíček romských miniatur* od Ctibora Nečase; *Sto romských osobností* od Václava Mika) a autoři je všechny i uvádějí v seznamu použité či doporučené literatury, takto ucelená a kvalitní publikace doposud absentovala.

Cesta k této publikaci však nebyla nijak jednoduchá, a jak uvádí ve svém doslovu Jiřina Šiklová, spíše než moderní encyklopedii, připomíná podobné snahy Čechů před 150 lety v rámci procesu jejich etnoemancipace: „*Romové postupují úplně stejně, jako před sto padesáti lety postupovala tehdejší majorita v té části Rakouska či později Rakousko-Uherska, které se říkalo Bohemia nebo také Čechy, Morava a Slezsko. Jako určitou legitimaci pro „legitimizaci“ uvádějí často seznam či jakousi galerii vzdělaných osobností svého národa, lidí, kteří patřili k tomuto českému „kmenu“.*“ (s. 215). Amendar je tak jedním z prvních pokusů systematicky zpracovat něco, co bychom mohli nazvat romskou encyklopedií osobností anebo romskou verzí *Kdo je kdo*. Připravit takovou publikaci v dnešní době

„nekonečných informačních zdrojů“ a moderních technologií by se na první pohled mohlo zdát jako jednoduchý počín, který bude limitován snad jenom dostupnými financemi. Opak je však pravdou. Jak uvádí Jana Horváthová ve svém úvodě: „*Řídkým sítím hledáčku našich redaktorek a jejich mravenčí editorské práce i nezaviděného přesvědčovacího úsilí – proč vůbec má smysl v knize být – mnozí oslovení ze své vůle propadli. Neměli zájem, nebo naopak měli strach v tom sítu ulpět.*“ (s. 9; zvýraznění AM). Hlásit se k Romům i v dnešní době (a možná právě v dnešní době)

ještě pořád není samozřejmost a jednoduché rozhodnutí. Bohužel tato společnost (Česká republika a Slovensko v tomto nejsou výjimkou) se s existencí Romů jako plnohodnotné skupiny zdejšího obyvatelstva ještě stále plně neztotožnila. Proto taky kniha neobsahuje všechny osobnosti, které by do ní nezajímavý editor jednoznačně zařadil. Myslím, že asi nejlépe to vystihují slova J. Horváthové v témže úvodu: „*Tedy na rovinu, v knize chybí některé opravdu velmi úspěšné osobnosti rozličné profesní sféry, počínaje šoubyznysem a uměleckým prostředím vůbec, soudnictvím, lékařským odvětvím, přes církevní kruhy, akademickou sférou a manažerským prostředím a byznysem konče. Zdaleka nejde jen o to, že by se všichni za svůj původ styděli. Někteří se třeba i s částečným a skrývaným romským původem dosud nevyrovnali, anebo mají obavu, že by veřejné doznání mohlo jejich pozici na veřejnosti ohrozit, zhoršit.*“ (s. 10). Že nejde o obavu planou, bychom mohli doložit obrovským množstvím konkrétních příkladů. Zároveň ignorovat tento stav a bez souhlasu zainteresovaných je do podobné publikace (byť je jakkoli pozitivní) zařadit by taky nebylo správné a etické. Připomenu jenom případ z 90. let, který je (minimálně) v romistice obecně znám, kdy autor *Romského dějepisu*, významný romista Arne B. Mann, i přes nahrávky a záznamy mnoha už nežijících osobností, které se ke svému romství hlásily, musel jejich jména z publikace odstranit, protože jejich potomci si nepřáli, aby byly jakkoli spojovány s Romy.

Proto kritizovat (ne)výběr jednotlivých osobností do této publikace by bylo ne zcela korektní.

Každá z uvedených osobností je v publikaci představená svým samostatným medailónkem. Ty jsou řazeny abecedně a obsahují vedle standardních informací, běžných v jiných podobných publikacích, jako jsou jméno a příjmení včetně titulů, datum narození a úmrtí, rodinný stav, dosažené vzdělání a oblast působení, i informace, které již tak běžné nejsou. Jde o národnost, ale hlavně o místo původu rodiny. Zcela nestandardním, avšak v této publikaci značně obohacujícím, je uvádění „citátů“ či „vzkazu čtenářům“ na konci většiny medailonků.

Vrátím-li se k samotnému výběru prezentovaných osobností, zde je nutno poznamenat, že tento měl zajímavou historii. Základem této knihy byla připravovaná, ale bohužel nedokončená, práce významného romisty a historika Ctibora Nečase *Galerie romských osobností*. Částečně se o tom dozvídáme jednak z úvodu Jany Horváthové (s. 8–11), ale hlavně z ediční poznámky k životopisným medailonům, kterou napsala vedoucí redaktorka životopisných medailonků Alice Sigmund Heráková (s. 63–64). Z původních připravovaných tří částí („*kapitoly o romských osobnostech*“, „*kapitoly o vědcích a aktivistech*“ a kapitoly, „*kteřá zachycovala medailony vězňů Romů z pracovních a koncentračních táborů v období 2. světové války a také pachatele několika rasově motivovaných trestných činů spáchaných po roce 1989*“) (s. 63) se autoři nakonec rozhodli rozpracovat jenom jednu. Cílem bylo „*mapovat a ukázat na vzorku osobností, jak je romská společnost diferencovaná*“ (s. 63), a to se i autorům dle mého názoru jednoznačně povedlo. Kdybych měl, za každou cenu, být k něčemu kritický, tak toto je snad jeden z mála bodů, kde bych ocenil více informací, na základě jakých kritérií byly jednotlivé osobnosti do této publikace vybírány.

Jednotlivé medailony se autoři snažili nejenom formálně doplňovat z původních informací C. Nečase nebo z veřejně dostupných zdrojů, ale „*medailony byly tvořeny na základě informací, které nám dodávali lidé sami*“ (s. 63). Tento přístup jako kulturní antropolog hodnotím vysoce pozitivně, primárně z toho důvodu, že veřejně dostupné informace jsou velmi často značně nepřesné a zavádějící. Tím, že jednotlivé medailonky prošly editorskou úpravou, se dle mého názoru značně eliminovaly i individuální hodnocení nebo názory samotných prezentovaných osobností. Výsledkem je tak informačně a čtenářsky velice kultivovaný text, který má nejen konstantní informační úroveň, ale také se velice dobře čte. A to je u publikací této kategorie zjev zcela ojedinělý. Osobně můžu zkonstatovat, že toto je jediná encyklopedie (slovník), kterou se mi doposud podařilo přečíst od začátku do konce, tj. vnímat ji spíše jako knihu, která se čte, než jako encyklopedickou pomůcku, která se spíše používá. V kontextu výše uvedeného proto ani tak nemrzí absence autorství jednotlivých medailonků, na které jsme v podobných publikacích standardně zvyklí. I přesto se o některých osobnostech nepovedlo získat všechny potřebné informace a ani se s nimi (nebo jejich potomky) zkontaktovat. Jde však o relativně ojedinělé případy, které kvalitu celého textu nijak zásadně neovlivňují.

V jednotlivých medailonech, jak již bylo zmíněno výše, jsou uvedeny informace o národnosti jednotlivých osobností a místě původu jejich rodiny. I když nejde o zcela běžné informace, v tomto případě jsou plně na místě. Ukazují totiž na velmi důležitý fakt etnické sebeidentifikace jednotlivých osobností, která často není jednoznačná. Díky specifické historické, ale i současné zkušenosti, se tyto osobnosti s romskou etnicitou ztotožňují různým způsobem (např. subetnická identifikace), částečně (např. formou vícenásobné etnicity) nebo se k ní otevřeně nehlásí, i když romský původ nepopírají. Podobně zajímavými jsou i informace o místě původu rodiny, který vychází ze skutečnosti, že převážná část Romů přišla do Čech z různých regionů Slovenska, přičemž tato zkušenost v mnohých rovinách jejich života stále může sehrávat důležitou integrační a etnoemancipační roli. Už jenom samotná tato informace ukazuje na komplikovanost a variabilitu „tradičního / úzce vymezeného“ chápání etnicity nebo identity v širším významu, a stojí za samostatný výzkum.

Publikace *Amendar* je ještě oproti běžné praxi doplněná o dva rozsáhlé standardizované rozhovory s představiteli dvou odlišných generací Romů. Střední generaci představuje rozhovor s psychologkou a političkou Monikou Mihaličkovou a mladší generaci zase rozhovor s hercem, scenáristou a aktivistou Davidem Tišerem. Oba rozhovory velmi dobře doplňují záměr publikace, tj. představit variabilitu a diferencovanost romské komunity. I když do ucelenějšího obrazu by se hodil i rozhovor s představitelem (nej)starší generace Romů, oba jasně ukazují na odlišnost vnímání toho, co můžeme nazvat romstvím, a zároveň na zcela pochopitelnou variabilitu životních osudů a názorů.

Jedná se o rozhovory rozsáhlé (první má 23 stran [s. 16–39] a druhý 19 stran [s. 40–59]), navíc vedené profesionálními historičkami, resp. romistkami (Jana Horváthová a Renáta Berková), a patří do kategorie orální historie. Dle mého názoru mají krom vysoké informační a umělecké hodnoty ještě další význam a velmi vhodně doplňují celkový koncept

publikace. Poukazují na jednu z velmi důležitých cest, kterou by se zpracování romské minulosti mohlo a mělo ubírat. Absenci „klasických“ historických pramenů lze nahradit (alespoň částečně) právě touto formou. Když se nezanedbá kvalitní příprava a erudovanost tazatelů, lze tímto způsobem získat velice kvalitní materiál. Tato forma je v mnohých rovinách nenahraditelná, a i když se může zdát, že ji může plně nahradit žurnalistika, opak je pravdou. I přes skutečnost, že žurnalistika je v tomto směru značně rozsáhlá, její kvalita je často poměrně kolísavá a dobře vedené a zpracované vzpomínkové vyprávění/rozhovory (orální dějiny) přece jen nemůže zcela nahradit. Naštěstí lze zkonstatovat, že podobné aktivity již nejsou zcela ojedinělé a krom

samotného Muzea romské kultury je na velmi kvalitní úrovni realizuje již několik dalších organizací a institucí (Univerzita Karlova, Post Bellum a jiné), a některé z těchto aktivit již dokonce mají svůj publikační výstup.

Uvedená publikace je jednoznačně počinem, který bych standardně zakončil konstatováním, že budeme rádi, když zaujme a bude mít své následovníky a pokračovatele. V tomto směru však musíme zkonstatovat, že se tak již událo. O tom, že publikace zaujala, svědčí získané ocenění a v těchto dnech dochází i k jejímu druhému a doplněnému vydání. Věřím, že krom toho bude mít na romskou komunitu, jakož i na celou společnost značný iniciační a edukační dopad. Potenciál, ale i úroveň (kvalitu) na to jednoznačně má.